

PINTURA CERÀMICA DEL SEGLE XIX A ALFARA

Beatriu Navarro i Buenaventura

La transformació del paisatge urbà comporta en nombroses ocasions el canvi de lloc i, per tant, la descontextualització de les obres d'art situades als carrers. Altres vegades es perden o desapareixen per sempre. Els plafons ceràmics formen part del nostre patrimoni artístic i etnològic, i no poden restar al lliure albir de l'especulació econòmica, l'enderrocament d'edificis o del mercat d'antiguitats. Mereixen la consideració del poble i la protecció per part de les institucions públiques.¹

A Alfara, en enderrocar dos edificis, s'han pogut recuperar quatre obres del segle XIX. Dues són plaques ceràmiques administratives: un senyal de trànsit i el rètol CALLE DEL BARRANCO, situades al carrer del mateix nom. Les altres són plafons devocionals de 5 x 4 taulells, obrats a la façana de l'antic forn de Clero al carrer de Bonifaci Ferrer núm. 3. Aquestes últimes han estat donades a l'Ajuntament just abans de tombar la casa i actualment estan en procés de restauració.

Els senyals viaris amb un carruatge s'obraven al principi dels carrers per a indicar el sentit de la circulació. Altres advertien que s'havia d'anar a peu i portar l'animal del ramal per tal d'evitar accidents. Alguns portaven també la inscripció *al paso*. Aquesta placa és de l'últim terç del s. XIX. La del nom de carrer potser és anterior, de mitjan segle, pel tipus de lletra utilitzat i, sobretot, pel color blau cobalt. Forma part del mateix conjunt que la del carrer Major que trobem a la casa núm. 1. Posteriorment se'n feren amb lletres negres i de tipografia més moderna, com la de *Calle del Molino* que hi ha al carrer de la Nòria. A més, gràcies a un document on el Col·legi del Corpus Christi recull les despeses ocasionades per la col·locació de taulells de numeració de cases², sabem que el 1863 s'estan obrant a les façanes d'Alfara. D'aquesta època potser és el número 35 del carrer del Dr. Navarro o l'1 del carrer de la Nòria.

En un dels plafons s'hi representa santa Rita de Càssia, qui després de patir maltractaments del seu marit, quan morí aquest, entra en l'orde de les agustines per a dedicar-se a la contemplació de la vida de Crist. Per això se la representa amb l'hàbit obscur de les agustines i amb una creu a les mans. En l'altre veiem el baptisme de Jesús al Jordà en el moment que s'obrí el cel i l'Esperit Sant es posà sobre el seu cap. Sant Joan, com és habitual en la iconografia, vesteix amb pell de camell i porta nugat a la creu un filacteri on llegim ECCE AGNUS DEI

QUITOLIS PECATA MUNDI (Ecce Agnus Dei qui tollis peccata mundi), tetx de la missa basat en l'Evangeli de Joan (1:29): Heus ací l'anyell de Déu que lleva el pecat del món. Serien obrats a finals del segle XIX quan Joan Gironés edificà les cases del carrer de Bonifaci Ferrer (antigament dit de Joan Gironés) i segurament tenien a veure amb devocions personals relacionades amb la seua onomàstica i la de la dona.³

Del mateix pintor coneixem plafons devocionals als carrers d'altres pobles. Citem només alguns exemples. A Canals hi ha un sant Josep al carrer de l'Església; a l'Alcúdia de Crespins, un sant Onofre al carrer del Sant Crist; a Alzira, un sant Bernat d'Alzira al carrer de Santa Llúcia; a Castellfort, una Sagrada Família al carrer de Sant Josep; a Torrent, un sant Francesc de Paula al carrer de Batiste Mota; a Agres, un sant Antoni de Pàdua al carrer de la Puríssima; a Vilamarxant, un sant Blai al carrer de Sant Blai; a Pego, un sant Evarist al carrer de Vallet; a Xàtiva, un sant Antoni Abat als jardins del *Palasiet*; a Xirivella, un rellotge amb dos àngels al campanar de l'església parroquial; i a Vilar de l'Arquebisbe, una Mare de Déu dels Desemparats i un sant Carlampi, aquests últims desapareguts en tombar les cases on estaven.

En les obres esmentades trobem característiques semblants. Com als plafons d'Alfara, quasi totes tenen llistells que imiten marcs de fusta i inscripció inferior amb el nom del sant. El pintor dibuixa i dona color al mateix temps a base de pinzellades llargues molt visibles de diferents tonalitats. En els paisatges li agraden els joncs i els arbres frondosos, les copes dels quals estan fetes amb colps curts de pinzell. En els interiors assenyala els taulells del pis per a donar profunditat. Les anatomies solen ser bastant tosques, amb cossos de vegades massa llargueruts, colls curts, esquenes amples i extremitats un tant fràgils. Però el tret pel qual és més fàcil reconèixer la mà del pintor és la manera que té de compondre les cares dels personatges. Pinta unes faccions exageradament esquemàtiques. Amb una línia negra resol les celles, les parpelles superiors i els llavis. Els ulls són grans punts negres. El nas de forma rectangular no està pintat sinó aconseguit en obscurir la carn del voltant, igual que els pòmuls estan accentuats amb ombres triangulars. En realitat pinta sempre la mateixa figura amb diferents vestidures i escenaris.

Davall del plafó d'Alzira hi ha una inscripció que ens indica quan fou pintat: *Santos Bernardo, Maria y Gracia, hijos de Carlet, mártires de Alcira. Año 1892*. Al rellotge de Xirivella trobem el rétol *II centenario de N^a S^a de la Salud. Año 1883*. També el de Castellfort té una llegenda: *San José. Día 1° agosto 1887*. Açò ens permet datar amb seguretat els d'Alfara i, per extensió, la producció del pintor. A més a més, de forma indirecta, a partir de notícies relacionades amb la col·locació dels taulells en les façanes del Vilar podem concretar més encara la cronologia. Sabem que la Mare de Déu fou col·locada l'any 1887 i sant Carlampi el 1890.⁴

Per altra part, i també del mateix pintor, el Museu de Ceràmica de Manises conserva dos parells de brancals procedents de la casa dels Huerta del carrer de Rafael Valls de Manises. Uns tenen representats els Cors de Jesús i Maria (núm. inv. 3.034 i 3.035) i els altres dansarines i músics (núm. inv. 3.039 i 3.040). Maria Huerta, filla de Ramon Huerta Sanchis propietari d'una de les fàbriques de taulells de Manises, i el seu marit, Lúcio Gallego, continuador de la fàbrica, habitaven aquesta casa, la qual fou construïda o reformada l'any 1883. Cap a finals del segle XIX era costum entre els fabricants decorar les seues vivendes amb producció pròpia, de manera que així evidenciaven la posició social al temps que mostraven la seua activitat industrial. Fins i tot, alguns dels taulells recuperats de la cuina tenen la marca HUERTA al dors.⁵

El fet que el pintor, el nom del qual desconeixem, treballa per als Huerta de Manises ens fa pensar que segurament també les altres obres citades són creacions de la mateixa fàbrica. A més, les dates dels taulells d'Alzira, Xirivella i Castellfort i les donades als plafons del Vilar i Manises són pròximes entre elles i coherents. Per tant, podem concloure que els plafons de santa Rita de Càssia i de sant Joan Baptista foren produïts a la fàbrica Huerta de Manises durant els últims anys del segle XIX.

Fot. J. Ll. Cebrián.

¹ Cebrián i Molina, J. Ll.: *Els santets de Canals: capelletes i plafons ceràmics de devoció popular*. Canals, Ajuntament, 2000.

² Chiralt Bailach, E.: *Agricultura, vida i alimentació en l'Horta de València durant la Baixa Edat Mitja i l'Edat Moderna: el Senyoriu d'Alfara del Patriarca*. ABV, València, 2002. pàg. 741, doc. 84.

³ Serra, J. M.: "Imágenes de santos grabadas en azulejos", *Fiestas Patronales*. Alfara del Patriarca, 1975.

⁴ Segura Estevan, C.: *Paneles devocionales y cruces en el Villar del Arzobispo*. Vilar de l'Arquebisbe, Ajuntament, 1995.

⁵ Pérez Camps, J.: *Los azulejos de la casa de los Huerta*. València, Diputació, 2001.

Sant Antoni Abat. Xàtiva.

Sant Bernat d'Alzira. Alzira.

Sant Evarist. Pego.

Publicat en:

Alfara del Patriarca: Festes Patronals, agost 2008. Alfara del Patriarca, Ajuntament, 2008. pàg. 24-26